

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 373.173:323.1(497.113)
ПЧ

СЛОБОДАН БЈЕЛИЦА
Филозофски факултет
Нови Сад

САЛЦБУРШКА ИЗЈАВА ВОЈВОЂАНСКОГ ПОКРЕТА ИЗ 1958. ГОДИНЕ

Сажетак: Војвођански покрет је био емигрантска организација која је након Другог светског рата пропагирала постојање посебне војвођанске нације и одвајање Војводине из постојећих државних оквира. Своје ставове су представили јавности маја 1958. године у Салцбургу. Још детаљније их је образложио један од потписника Салцбуршке изјаве, др Корнел Филиповић, пола године доцније. И Салцбуршку изјаву и Филиповићев пропратни коментар објављујемо у целини.

Кључне речи: Војводина, Војвођански покрет, Салцбуршка изјава

Наша јавност је, мање из стручне литературе а више из масовних медија, упозната са Салцбуршком изјавом (или декларацијом) Војвођанског покрета из 1958. године. Потписници ове изјаве, југословенски емигранти Еуген Јоцић, Адалберт-Карл Гаус и Корнел Филиповић, себе су прогласили наследницима и обновитељима предратног Војвођанског покрета. Тај опозициони покрет се појавио између два светска рата, промовишући идеју аутономне Војводине унутар Краљевине Југославије. Представљао је маргиналну политичку снагу, упркос томе што је окупљао известан број угледних интелектуалаца и поседника. Политичка основа деловања Војвођанског покрета заснивала се на незадовољству еко-

номским положајем простора данашње Војводине у првој југословенској држави. (Кончар, 1995: 317) Интересантно да се ова група позивала и на неименоване интелектуалце из Румуније, који су наводно после 1918. године изражавали незадовољство због тога што је Војводина „подељена” између Румуније и Југославије.

Аутономија Војводине унутар српске федералне јединице, какву су успоставили југословенски комунисти 1945. године, није била по вољи представницима Војвођанског покрета, окупљеним у емиграцији. Напротив, комунисте су сматрали новим угњетачима Војводине. Своје политичке идеје су синтетизовали у Салцбуршку изјаву, донету маја 1958. године. Њу је, заједно са подробним објашњењем појединих ставова из поменуте изјаве, новембра 1958. године објавио др Корнел Филиповић, професор Универзитета у Сурабаји, Индонезија. Брошура о којој је реч на својим корицама има паролу „Војводина Војвођанима!”, те натпис „Гласило за војвођанска питања”. Није нам познато је ли изашао још неки број овог гласила, које је било, како се наводи у садржају, „намењено претресању и расветљавању 'Војвођанских питања' са историјског, политичког, правног, социолошког, етничког и других гледишта, са циљем да се постигне један што објективнији и што јаснији увид у све проблеме Војводине”.

На шеснаест страна овог самиздата налази се текст Салцбуршке изјаве и Филиповићеви коментари на српском, енглеском, француском и немачком језику, као и позив читаоцима на будућу сарадњу. У наставку доносимо комплетан српски текст (латиницом, како је и у оригиналу), који се по садржају незнатно разликује од текстова на светским језицима (у њима је опширније изложен историјат Војвођанског покрета). За историју политичких идеја нарочито може бити користан пропратни коментар др Корнела Филиповића (чију биографију нажалост нисмо успели да пронађемо), који у потпуности разоткрива карактер Салцбуршке изјаве и намера њених потписника.

Пре свега, несумњив је сепаратистички карактер Изјаве о којој је реч, што се јасно види из дела текста у коме се разматра будући државно-правни статус Војводине. Не помиње се никаква веза са Србијом, нити са Југославијом, али се зато Војводина види

као будућа чланица некакве Средње-европске, или Подунавске федерације, која би била унутар будуће Европске уније (занимљиво да је јануара 1958. године почела да функционише Европска економска заједница, претеча данашње Европске уније). Симптоматично је да Филиповић предвиђа могуће „тешње односе” Војводине са појединим чланицама замишљене федерације, конкретно помињући Хрватску. Иако се то не наводи у самом тексту Салцбуршке изјаве, Филиповић у свом коментару изражава незадовољство територијалним обимом постојеће АП Војводине, изражавајући територијалне претензије према Хрватској, Мађарској и Румунији.

Салцбуршка изјава поименце набраја све етничке групе који насељавају Војводину (занимљиво: Буњевце и Шокце, али не помиње Хрвате), сједињујући их у „Војвођански народ”. Промовисање војвођанског националног идентитета, свакако у сврху оправдавања постојања замишљене државно-правне творевине, није било карактеристично за предратни Војвођански покрет. Нису нам познати подаци да су идеју о „војвођанској нацији” заговарали ни војвођански комунисти, мада у нашој историографији постоји и супротно мишљење. (Димић, 2001: 437) Филиповић још у свом коментару Војвођане дели на староседеоце и колонисте, којима, по њему, „није место у Војводини”. Иако се Салцбуршка изјава позива на демократска начела и социјалну правду, о будућем државном и друштвеном уређењу нема ни речи, ако се изузме Филиповићев навод да ће Војводином, која ће имати свој Устав, управљати њен „војвода” - изабран на тајним и непосредним изборима.

Поводом Салцбуршке изјаве Војвођанског Покрета (Salzburger erklärung)

Приликом мога боровка у Европи одржано је у месецу мају о. г. у Салзбургу, неколико састанака представника Војвођанског Покрета, под вођством Председника Покрета Др. Еугена Јоцића. Том приликом расправљано је о становишту Војвођанског Покрета у вези са будућим уређењем Средње-Европског простора, као и о државно-правном и политичком положају ВОЈВОДИНЕ у но-

вом поретку. По завршеним састанцима објављена је следећа САЛЗБУРШКА ИЗЈАВА:

„Долепотписани претставници ВОЈВОЂАНСКОГ ПОКРЕТА: Др. Еуген Јоцић, Професор Adalbert-Karl Gauss и Професор Универзитета Др. Корнел Филиповић, као првоборци за једно савремено и целисходно правно-политичко решење проблема у Средњој Европи у опште, а Војвођанског проблема посебно,

- а) ПОЛАЗЕЋИ ОД ОСВЕШТАНИХ ДЕМОКРАТСКИХ НАЧЕЛА,
- б) ВОЂЕНИ ВЕЧНИМ ПРИНЦИПИМА ПРИРОДНОГ ПРАВА И СОЦИЈАЛНЕ ПРАВДЕ,

налазе као неопходно потребно да Светској Јавности, а особито Војвођанима свију етничких група и вероисповест дадну на знање одлуке донете на заседању Војвођанског Покрета у Салзбургу, формулисане и од њих потписане, у следећој ИЗЈАВИ:

1. Програм Војвођанског Покрета заснован је на хришћанској социјалној етици, на социјалној правди и на демократским начелима; основа тога програма је начело равноправности свију етничких група Војводине, и федерализам. Војвођански Покрет је опште - и Средње-Европски.
2. Војвођански Покрет одбацује сваку концепцију декларисаних „мањина” или једног фаворизованог „државотворног” народа. У Војводини живе разне етничке групе (Срби, Мађари, Швабе, Буњевци, Шокци, Румуни, Словаци и други) са својим особеним културним и другим обележјем, које према начелу „Unity in Diversity” (Јединство у Разноврсности) стреме ка синтези једне Војвођанске Народности;
3. Војводина ће, као федерална јединица (држава) једне шире, Средње-Европске Федерације, бити органски саставни део будуће Европске Уније.
4. Војвођански Покрет замишља један уравнотежени државни поредак у једном бескласном друштву – „бескласно” свакако не у марксистичком смислу - тј. један поредак у коме неће бити класних супротности, које карактеришу једну преживелу прошлост. Заоштрене класне супротности јесу обележје дегенерације једнога друштва. У једном уравнотеженом друштвеном поретку разни се сталежи лакше стапају. Ма да у таквој ситуацији има и мора бити динамичних супротности, ове су природне а и потребне у једном здравом друштву.
5. Војвођански Покрет стоји на принципу успостављања и гајења најбољих односа са свима суседним народима Војводине. Ми не желимо никакве територијалне или било какве друге размирице са нашим суседима. Ако би противно нашим начелима ипак дошло до спорних

питања, ова се могу и морају решити демократским мирним путем, у заједничкој дискусији и у духу најбољег споразума између представника Војводине с једне стране и представника суседних народа, са друге. Као демократи и федералисти ми желимо да гајимо и имамо најбоље односе са свима народима, а свакако тежимо успостављању најприснијих односа са нашим суседима. Иако се не да оспорити да у територијалним питањима и историјске чињенице играју извесну улогу, то ће ипак штуро инсистирање на тзв. „историјском праву” (које, у осталом, са правне тачке гледишта и не постоји!), бити пре од штете но од користи за гајење и постојање добрих суседских односа; нити је могуће на таквој бази донети једно за све и свакога задовољавајуће решење. Територијална се питања могу расправити само на плебисцитарној бази и под надзором објективних неутралаца (н. пр. под надзором неутралних представника Уједињених Народа);

6. Војвођански Покрет признаје пуни ауторитет Међународног Права, као и Институција Међународне Заједнице.”

Салцбуршка Изјава представља начелни програм Војвођанског Покрета, који је, што се из горњег види, заснован на принципима хуманитарне демократије. Рекосмо „начелни” програм Војвођанског Покрета, што значи да се горња изјава мора интерпретирати веома широко, као и да наведених шест тачака не садржи потпуни програм Покрета. Тај је програм свакако шири, динамичнији, еластичнији, са извесним минимумом захтева и са потребним алтернативама. Поред тога, како је и сам Председник Покрета у више махова изјавио, израда једнога дефинитивног програма Покрета захтева још и консултовање са представницима Војвођана код куће. Из горње се изјаве такођер види, да је будућа Војводина замишљена као „федерална јединица једне шире, Средњо-Европске (или Подунавске) Федерације”. Ова реченица изгледа да је заснована на једној публикацији из 1949. године (види: *L’Espace Danubien et le Federalisme*, С. N. Filipovitch, Paris, Institut des Hautes Etudes Internationales, 1949.), која је названа „Библија Војвођанског Покрета”. Да ли то значи да се немају друге алтернативе у виду? Ми то не бисмо рекли ни у ком случају! Војводина би се исто тако могла замислити и у саставу једне друге групације, н. пр. као саставни део једне „Јадранске Федерације” (према једноме хрватском предлогу); или у једној „Конфедерацији”, тј. као саставни део једне групације на „лабилнијој” основи, дакле на

једном међународном уговору или пакту, према коме државне-чланице остају и даље „самосталне” државе са веома ограниченим обавезама (као на пример забрана да ратују једна против друге, или војни савез међу њима, и т. сл.) у томе саставу; даље би се могла замислити и једна комбинација у којој би Војводина са извесним чланицама била у „нормалним” односима прописаним у федералном пакту (или Уставу), док би са другима, са којима има више заједничких интереса, била у „тешњим” односима (такав би се однос могао замислити између Хрватске и Војводине, које имају међусобно више заједничких интереса него са осталим чланицама једне Подунавске Федерације). Једно ипак изгледа сасвим извесно, судећи по изјавама и публикацијама представника Војвођанског Покрета: Минимум са којим би се могли задовољити оправдани захтеви Војводине јесте положај и статус Војводине као Федералне Јединице у било коме саставу; по себи се разуме да тај статус мора бити гарантован Уставом или Федералним Пактом (дакле Војводина као Bundesland, Federal State, Etat Federal). Ово пак значи, да Војвођански Покрет искључује сваку хипотезу једног „аутономног” статуса (дакле не „аутономна покрајина”, не Selbstverwaltung, не Autonomie, не Self-government) за Војводину. Ово зато, што такав статус не би могао довести до позитивног решења Војвођанског проблема.

Под Војводином, у потпуном смислу тога назива (дакле географско-историјско-политички и етнографски), треба разумети покрајине Банат, Бачку, Срем и Барањски троугао. Ма да сврха овог чланка није детаљно описивање и ограничење територије Војводине, нека нам је дозвољено, у интересу извесне јасноће, напоменути следеће: под Банатом ми разумемо цео Банат, дакле и онај део који је тренутно под Румунијом; Бачка, наравно цела; Срем значи оно што је одувек од Срема било у саставу Војводине; о Барањи, мислимо, не треба никаква напомена. – У тим својим границама, Војводина је састављена од више етничких група, од којих су најважније следеће: Срби, Швабе, Мађари, Румуни, Буњевци, Шокци; у мањем броју Војводину састављају Словаци, Рутени, Јевреји, Бугари, нешто Чеха, итд. (ми, наравно, спомињемо само староседеоце, дакле праве Војвођане, а не „плански”, насилно насељене, којима није место у Војводини). И по вероисповести, Војводина је хетерогена. Највећи је број источно-

православних, онда долазе римо-католици, па протестанти, те грчко-католици и израелити. Наведене етничке групе образују ВОЈВОЂАНСКИ НАРОД (о овоме види моје публикације у разним часописима) али свака група са пуним правом обележја свога етничког порекла (дакле пуна национална, расна и остала аутономија, гарантована Уставом Војводине). У опште, сва демократска права грађана гарантована су пројектованим Уставом Војводине и у њему предвиђеним иус-референдум-ом. На челу Војводине стајаће њен традиционални Војвода (биран изравним, непосредним народним гласањем).

Као што се из овога краткога прегледа да закључити, претставници Војвођанског покрета, на челу са Председником Јоцићем, трудили су се да програм Покрета (који је у ствари пројекат програма, и као такав подложен изменама и амандманима) саставе и прилагоде модерном и напредном развоју, водећи рачуна о историјским чињеницама. У својој раду они су били руковођени најбољим намерама, са циљем да поправе грешке након двају Светских Ратова и да допринесу добробити свога Војвођанског Народа.

Извори и литература:

Војводина Војвођанима-гласило за војвођанска питања, Сурабаја, 1958.
Димић, Љубодраг (2001): *Историја српске државности – Србија у Југославији*, Нови Сад
Кончар, Ранко (1995): *Опозиционе партије и аутономија Војводине*, Нови Сад

Summary: After the WWII, the Voevodina Movement was organised under the leadership of Eugen Jocitch, Cornel Filipovitch and Adalbert-Karl Gauss. They proclaimed the continuation of the struggle against the Yugoslav regime. They also proclaimed that the whole of Vojvodina aims at reintegration in the form of a federal state, which will become a part of a greater Central-European Federation. At its meeting in May 1958, the Voevodina Movement issued the Salzburg Declaration, which might be considered as their Programme.

Key words: Vojvodina, Voevodina Movement, Salzburg Declaration